

SIYASAL BİLİM ve HUKUK

ÇİN DIŞ POLİTİKASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Oral SANDER

I. GİRİŞ

Türk hükümeti Çin Halk Cumhuriyetini (Ç.H.C.) tanıma kararını aldığından beri gerek resmî çevrelerde ve gerekse kamu oyun-da bu karar üzerine tartışmalar başladı. Bu tartışmalar, tanımanın siyasal ve ekonomik sonuçları, Milliyetçi Çin'e karşı takınılacak tavır ve Birleşmiş Milletler'de iki Çin'in temsili etrafında dönmektedir. Bu yazıda tanımanın uygunluğu üzerinde durmağa gerek yok. Ancak şu kadarını söylemek yerinde olur ki, Türkiye'nin ulusal çıkarlarına hizmet etmesi gereken Türk dış politikasının 700 milyonluk kuvvetli ve çekirdekli bir devleti bugüne dek tanımaması zaten bir hata olmuştur. Bu hatanın düzeltilmesi yerindedir.

Bu yazıdan amaç, tanıma kararı alınan bir devletin 1949'da kurulduğu günden bugüne değin izlemiş olduğu dış politikanın genel çizgisini aydınlatmağa çalışmaktır. Bir ülkenin diplomatik bakımdan tanınması, o ülkenin herşeyden önce dış politikasının bilinmesini gerektirir. Bu yapılmadan, diplomatik tanımanın iki ülke arasında uyumlu ve karşılıklı anlayışa dayanan ilişkilerin gelişmesini sağlaması olanaklı sayılamaz.

Bunun yanında bu yazı ile ortaya koymak istediğim önemli bir nokta var. Dış politika gözlemcileri ve genel olarak siyasal bilimciler bir ülkenin dış politikasını incelerken, belki de bir dereceye kadar zorunlu olarak, belirli bazı *basmakalıplardan* (stereotip) hareket ederler. Bu basmakalıplar, resmî belgeler, bildiriler, demeçler ve zigzaglı dış politika uygulamaları ile kavranması güçleşen dış politikaya görelî bir açıklık, basitlik sağlarlar. «A.B.D. Birinci Dünya Savaşından sonra bir *köşeye çekilme politikasına* başladı,» «Sovyetler Birliği 1956'dan sonra Khrushchev'in önderliği altında *barış içinde birarada yaşama politikası* izledi v.b. basmakalıplarla düşünce kolaylaşır, değer hükümleri anlam kazanır, belirli olaylar karşısında ilgili hükümetin tutumu daha kolay değerlendirilebilir. An-

çak bunlar, aynı zamanda, basmakalıpları yararsız kalıplar haline getiren özelliklerdir. Yerli yersiz kullanıla kullanıla okuyucunun ya da dinleyicinin kulaklarında yanlış yankılar uyandıran, gerçek anlamını yitiren boş kalıplar haline gelirler. Aşırı basitleştirmenin, çok unsurlu olaylara tek neden ve yorum getirmenin, kalıplı düşüncenin bütün kötü yönlerini taşırlar. Bu nedenlerle, bir ülkenin dış politikası incelenirken, inceleyici kullanacağı basmakalıpları gerek kendi yorumu ve gerekse doğuracağı yanlış anlamalar açısından dikkatle ele almak, bunları sorgusuz peşinen kabul etmemek durumunda olmalıdır. Bu, Ç.H.C.'nin dış politikası incelenirken özellikle böyledir, çünkü bu ülkenin dış politikasına ilişkin basmakalıplar son derece yaygındır. Bu yazının amaçlarından en önemlisi de, «sınırlarında saldırgan,» «çekirdekli silâhların kullanımında korkusuz ve sağgörsüz,» «militan ideolojisi ile devrim ihracında duraksamasız» ve «dünya barış ve istikrarı için gerçek bir tehlike» basmakalıpları ile ve hem de başarılı bir şekilde tanıtılan Ç.H.C.'nin dış politikasını, bu bizi yanlış sonuçlara götürebilecek olan basmakalıpları dikkate almadan incelemektir.

II. ÇİN'İN AÇIKLANAN DIŞ POLİTİKA AMAÇLARI

Çin'in dış politikasını değerlendirebilmek için gerek resmî hükümet programlarında açıklanan amaçlara ve gerekse önderlerinin demeçlerine bakmak gereklidir. Buna, resmî açıklamaların ilgili ülkenin gerçek dış politika seçim ve uygulamalarını gösteremeyeceği itirazı yükseltilebilir. Bu itiraza verilecek cevap şudur ve bu inceleme okunurken bu açıklamayı temel kabul ettiğim unutulmamalıdır: Bir dış politika belgesinin kaleme alınmasında iç kaygılar dışında, böyle bir belgenin diğer hükümetler ve dünya kamu oyununda yaratacağı etki de hesaba katılır ve bu nedenle ülkenin dış politikada gerçek amaçları bütünüyle değiştirilemez. Gerçekte, sıkı bir iç-dış politika ilişkisi dolayısıyla resmî program ve bildirimler belirli bir devamlılık ve tutarlılığı ortaya koymak durumundadırlar. İkinci olarak, dış politikayı saptayanların asıl amaçları ne olursa olsun, belirli bir siyasal parti ya da hükümetin programı yine belirli bir sonucu elde etmeğe yönelir ve bunun incelenmesi bu sonuçların hiç olmazsa genel niteliğini ortaya koyar. Ayrıca, sıkı bir açıklanan amaç-gerçek dış politika seçim ve uygulaması kontrolü sonucu bazı genellemelere varılabilir. Bu açıklamanın ışığı altında incelenmek üzere, Çin hükümetinin dış politika amaçları, Yeni Çin Haberler Ajansının 1949 Eylülündeki yayımında açıklanmıştır: ¹

(1) R. G. Boyd, **Communist China's Foreign Policy**, New York, Frederick A. Praeger, 1962, s. 20'den **New China News Agency**, September 1949.

1. Çin'in bağımsızlığını, özgürlük ve bütünlüğünü korumak;
2. Bütün ülkeler arasında kalıcı bir uluslararası barış ve dostça işbirliği için çalışma;
3. Tutumu dostça olan yabancı hükümetlerle içten ilişkiler kurmak;
4. Emperyalistler ve özellikle A.B.D.'ne karşı mücadelede Sovyetler Birliği, diğer komünist devlet ve hareketlerle birleşmek ve;
5. Yabancı ülkelerdeki Çinlilerin hak ve çıkarlarını korumak.

Çin komünist yönetiminin dış politikada en önemli amacı, önceki Çin hükümetlerinininkinden pek farklı olmayan, fakat gerçekleştirmede başarılı görünen, ülkenin bağımsızlığını, özgürlüğünü korumak, toprak bütünlüğünü ise önce gerçekleştirmek ve sonra da korumaktır. Çin'in dış politika uygulamasında son derece etkili olan bu amaç, Çin'in komşuları ile sınır çatışmalarına yol açmış ve Çin'in saldırgan olarak gösterilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu konu aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

İkinci amaç Çin önderlerinin dünya sorunlarına bakış biçiminde özel bir öneme sahiptir. Çinlilere göre, üçüncü amaçta da belirtildiği gibi, bağlı bulunduğu ideolojiye bakmaksızın, tutumu dostça olan yabancı hükümetlerle içten ilişki kurmak gerekli ise de, kalıcı bir uluslararası barış, ancak emperyalizmin ortadan kaldırılıp dünya komünizminin gerçekleşmesi ile olanaklı hale girer ve bunun için de emperyalizme karşı savaş gereklidir.

Üçüncü amaca uygun olarak girişilen diplomatik çaba sonucu Ç.H.C. hemen 1950 yılında birçok Avrupa ve Orta Doğu ülkesi tarafından tanındı.² Ancak, 1955 Bandung Konferansındaki başarısına kadar Çin, Güney ve Güneydoğu Asya'da, 1947 Kominform kararına uygun olarak komünist hareketin silâhlı devrimci hareketini desteklemiş ve Asya'nın komünist olmayan devletlerine karşı soğuk davranarak bunların yöneticilerini «emperyalizmin burjuva araçları» olarak görmüştür.³

«A.B.D.'ne karşı mücadelede Sovyetler Birliği ve diğer komünist devlet ve hareketlerle birleşmek» amacını gerçekleştirmek için Çin, yalnız Kominform'un kararlarına uymakla kalmamış, aynı zamanda Sovyetler Birliği ile 14 Şubat 1950'de bir İttifak, Dostluk ve

(2) Hindistan, Pakistan, Seylan, Birmanya, Suriye, Mısır, Yemen, Danimarka, Hollanda, İsveç, Norveç, İsviçre.

(3) Boyd, *op. cit.*, s. 24.

Karşılıklı Yardımlaşma Antlaşması yapmıştır. Ç.H.C. için Sovyetler Birliği ile ittifak, dış politika amaçlarını gerçekleştirmede son derece önemli bir araç olmuştur. Sovyetlerden ekonomik ve askerî yardım, dış politikada iki ülke arasında işbirliği, olası bir Japon saldırısına karşı ortak hareket ve bazı toprak ve limanların Sovyetler Birliği tarafından Çin'e geri verilmesini öngören bu İttifak Antlaşması⁴ Ç.H.C.'nin Asya'daki durumunu kuvvetlendirmiştir.

III. ÇİN'İN DIŞ POLİTİKA UYGULAMASI

Bir makalenin sınırları 1949'dan bu yana Çin dış politikasının kronolojik bir biçimde açıklanmasını olanaklı kılmamaktadır. Ayrıca, buna gerek de yoktur. Ben burada Çin'in izlediği dış politikanın niteliği konusunda yaygın olan üç basmakalıp iddiayı ele alacağım. Bunların incelenmesinin konuyu aydınlatmakta yararlı olacağı kanısındayım. Sözünü ettiğim üç basmakalıp şunlardır : Çin'in sınırlarında saldırgan olduğu; çekirdekli silâhların yapımı ve kullanımında Sovyetler Birliği ve A.B.D. kadar sağgörülü davranamayacağı ve devrim stratejisi ihraç ederek uluslararası barış ve güvenlik için büyük bir tehlike oluşturduğudur.

A. Çin ve Sınırları

1949'da işbaşına gelen komünist yönetimin dış politikasının asıl amacı, daha önceki hükümetlerinkinden pek farklı olmayarak, toprak bütünlüğünü korumaktır.⁵ Oysa, Çin dış politikasının en çok korkulan ve güvensizlik yaratan yönü toprak ve sınır sorunlarına olan yaklaşımıdır. Bu konuda Stalin devrinde Sovyetler Birliğinin Doğu Avrupa politikası ile bir benzetme yapılır ve Çin üzerine yazılan kitaplarda, Çin'de yayınlanmış bulunan ve «emperyalizm tarafından ele geçirilen Çin toprakları» nı gösteren haritalara yer verilerek saldırgan niyetler iddiası kuvvetlendirilmeğe çalışılır. Bu haritalarda Çin sınırı Sibirya'nın kıyı bölgelerini, Sakhalin Adasını, Ryukyu Adalarını, Taiwan'ı, bütün Güneydoğu Asya'yı, Assam, Bhutan, Sikkim, Nepal'i ve Sinkiang'ın bugünkü sınırlarının biraz ötesindeki birkaç bölgeyi içermektedir. Bu, Çin'in bugünkü niyetlerini göstermekten çok uzaksa da 19. Yüzyılda parçalanmasına duyduğu kızgınlığı açıklaması açısından ilginçtir ve bu kızgınlığı

(4) Bu ittifak antlaşmasının metni için bak. : **Keesing's Contemporary Archives**, 1949-1950, s. 11019.

(5) D. E. T. L., «The Foreign Policy of Chinese People's Republic,» **The World Today**, Vol. 13, No. 4 (April 1957), s. 164.

komünist yönetim ile özdeşirmek anlamsızdır. 1920'lerde de aynı nitelikte haritalar yayınlanmıştı.⁶ Bunlar yalnız parçalanmadan önce Çin'in olan ya da Çin'e bağlı bulunan bölgeleri içermektedir. Gerçekte Çin'in toprak sorunları, 19. Yüzyılda Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya gibi devrin emperyalist devletlerinin Çin'i parçalama ve tek taraflı olarak zorla kabul ettirilen antlaşmalarla Çin'in sınırlarını saptama çabalarına dayanmaktadır.⁷ Sorunun aydınlanması için asıl bilinmesi gereken yeni Çin önderlerinin bugün sınırı nereden çizdikleridir.

1. Çin-Sovyet Sınırı :

Ç.H.C. ve Sovyetler Birliği arasında tohumları 19. Yüzyıl antlaşmaları ile atılan ve 1961'de Çin-Sovyet çatışmasının su yüzüne çıkması ile beliren sınır çatışmaları Doğu Sibiry'a'da Mançurya ve Sinkiang bölgelerindedir. Önce şunu belirtmek gerekir ki bu iki bölge, Taiwan'daki Milliyetçi hükümet dahil, hiçbir Çin hükümetinin başka bir yönetim altında olmasını kabul etmeyeceği bölgeler arasındadır.⁸ Sovyetler Birliği'nin bu bölgelerdeki faaliyeti dostça olmaktan uzak görünüyor. Bir kere Stalin 1949'da Sinkiang'ı Sovyet ekonomik ve siyasal kontrolü altına almağa çalışmış, bölgenin bağımsızlığı için bölgenin önderleri ile görüşmüş ve Çin işe karıştığı takdirde Sovyet ordularının Sinkiang'ı savunacağını belirtmiştir.⁹ Ayrıca Mançurya üzerinde işgalini uzatmak istemiştir.¹⁰ Bu nedenle yeni Çin yönetiminin ilk iş olarak bu bölgelerdeki kontrolünü kuvvetlendirmeğe çalışmasını şaşkıncı bulmamak gerekir. Şimdi bölgelerde sorun sınır düzenlemeleri üzerindedir. Çin bu konuda büyük haksızlığa uğradığı kanısındadır. Her ne kadar Çinliler bu antlaşmalardan bazılarını eşitlik ilkesine aykırı görmektelerse de, bunları gayrı meşru iddia edip reddetmemişlerdir. Aksine, antlaşmaları temel olarak kabul edip, Sovyetler Birliği ile 19. Yüzyıl haksızlıklarını görüşmek teklifinde bulunmuşlardır. Görüşme istekleri-

(6) Richard Harris, «The Sensitive Frontier: How China Sees the Problem,» **Times** (London), September 14, 1969.

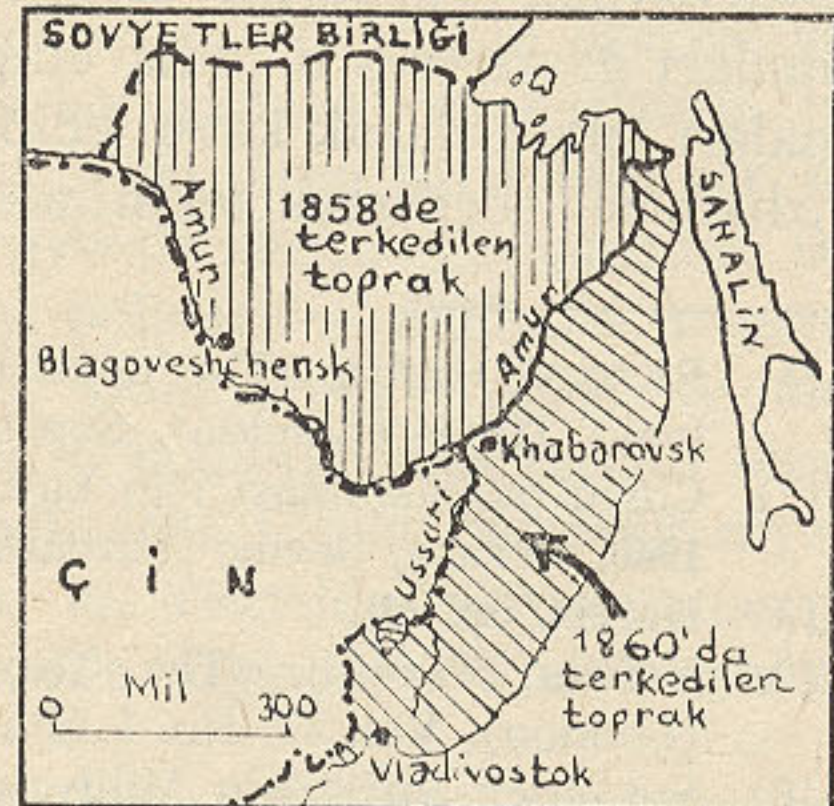
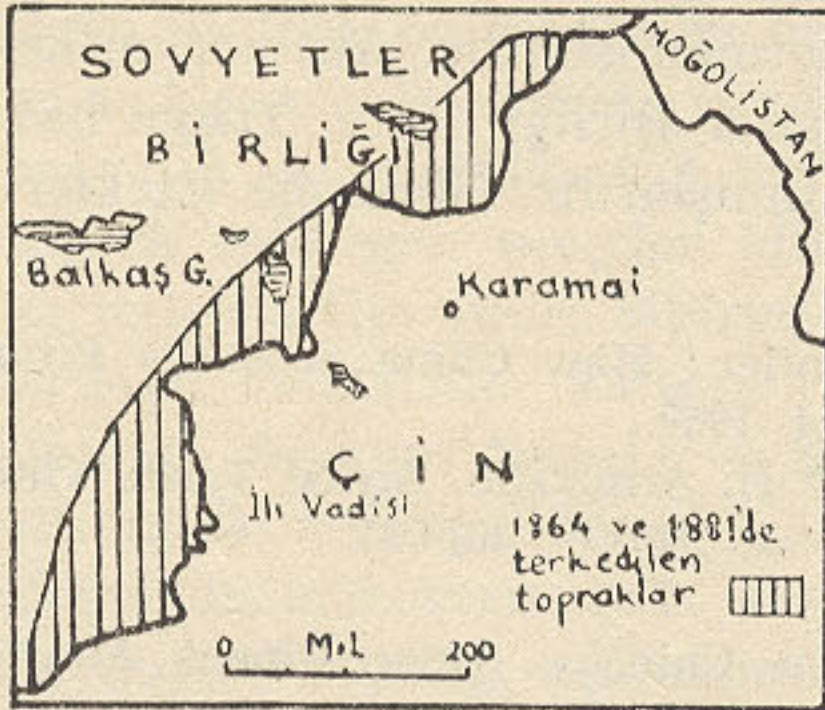
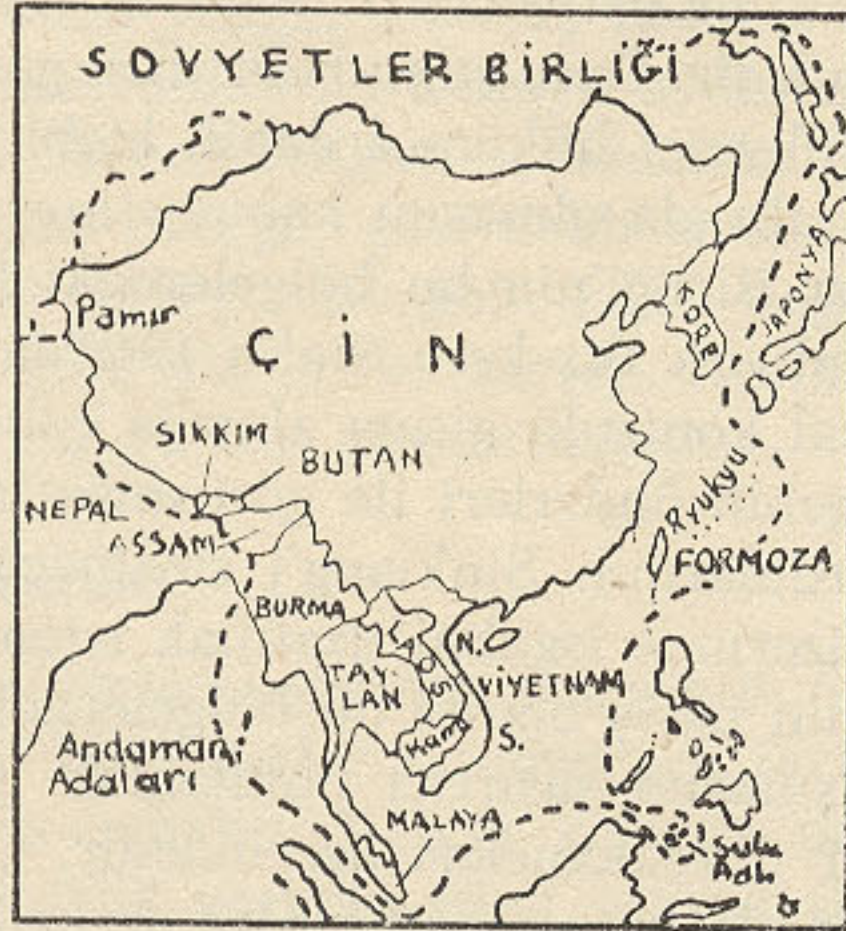
(7) Çin'in parçalanması için bak. : Fahir H. Armaoğlu, **Siyasî Tarih, 1789-1960**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1964, ss. 386-391; 401-404.

(8) Harris, **op. cit.**

(9) Neville Maxwell, «The Threat From China,» **International Affairs** (London), Vol. 47, No. 1 (Jan. 1971), s. 33.

(10) Sovyetler Birliği'nin Milliyetçi Çin ile 1946 yılında yaptığı bir antlaşma ile ele geçirdiği bu toprağı Ç. H. C., Sovyetler Birliği ile yaptığı 1950 ittifakı ile geri almış ve 1955'te Port Arthur limanı üzerinde tam kontrol kurmuştur. D.E.T.L., **op. cit.**, s. 164.

nin altında yatan neden de nehirlerin sınırı oluşturduğu yerlerde sınırın nasıl saptanacağı konusudur. Ayrıca, 19. Yüzyılın eski haritaları ilkel metotlarla çizilmiş olduğundan modern devletlerin kesin sınır gereksinmelerine cevap verememektedir. Çinlilere göre statüko temelinde göre ayrıntılı sınırlar saptanmalı, bu yapılan kadar da mevcut durum korunulup, tartışmalı bölgelerde çatışmaya yer vermemek için bütün askerî personel bölgeden çekilmelidir.¹¹ Sovyetler Birliği ise buna yanaşmamaktadır. Moskova'ya göre bazı bölgeler yeniden gözden geçirilmelidir ama bu «bazı bölgeler»in hangileri olduğunu önceden saptayacak olan devlet Sovyetler Birliği'dir. Bazı bölgelerin hiç tartışılmamasına karar verecek olan devlet de Sovyetler Birliği'dir. Çin ise bunun yine 19. Yüzyılın eşitlikçi antlaşmalarına varacağından korkmaktadır.¹²

(11) Maxwell, op. cit., ss. 38-39.

(12) Ibid., s. 39.

Sınırlar boyunca ilk çatışma 1962'de Sinkiang'da çıktı. Kısa bir süre içinde binlerce Kazak Sovyetler Birliği'ne kaçtılar. Sinkiang, birçok azınlığın yanyana yaşadığı, sınırın etnik bakımdan tam çizilemediği ve bu nedenle sınırın şu ya da bu tarafında karşı tarafa bağlı etnik grupların yaşadığı bir bölge olduğundan Çin kuşkulandı. Yani, Sinkiang'daki sorun Çin'in Sovyetler Birliği'nden toprak isteği değil, bölgede statükonun Çin tarafından korunması davasıdır.¹³

Bu anlaşmazlıktan bir yıl sonra çatışma Amur-Ussuri nehirleri üzerinde çıktı. Çin'in Sovyetler Birliği ile Kuzeydoğuda bu iki nehir tarafından çizilen sınırı Sinkiang sınırından farklıdır. Nehirlerin her iki tarafından Çin ve Rus birlikleri düzenli sıralar halinde birbirlerini gözetlemektedirler. Bu nehirlerin ilersinde ise 1858 Aigun ve 1860 Pekin antlaşmaları ile Çin'in elinden alınan ve bugün geri istediği 500.000 mil karelik Doğu Sibirya toprakları vardır. Çin-Sovyet ilişkileri düzgün olduğu zamanlar Çin, bu sınır işlerini görüşmek üzere bir karma komisyonun kurulmasını kabul etmişti. Bu komisyon önemli bir sonuca varamadı ve Çin-Sovyet çatışması ortaya çıkınca da Pekin, 19. Yüzyıl antlaşmaları ile terkedilen toprakların yani Doğu Sibirya'nın geleceği konusunu ortaya atmağa başladı. Yabancı düşmanlığının en yüksek noktasına vardığı Kültürel Devrim sırasında Sovyetler Birliği sınır boylarındaki askerî yığınaklarını arttırmaya başladı ve Çin buna bir tepki olarak sınır sularında yabancı bandıralı gemileri sıkı sıkıya kontrol etmeğe başladı. Ancak şunu kabul etmek gerekir ki, Çin'in Doğu Sibirya'da elinden çıkmış bulunan toprakları kuvvet yolu ile geri almağa niyeti yoktur. Bunun bir delili, sınırı oluşturan Amur ve Ussuri nehirleri kıyısındaki ve bu nehirlerin ortasındaki adalardaki sınırı metre metre saptamak için göstermiş olduğu çaba, diğeri ise çatışmayı daha ileriye götürmeyip, sakıngan davranmasıdır.

2. Çin'in Güney ve Doğu Sınırı ve Çin-Hint Sınır Çatışması :

Çin'in dış politikasının önemli noktalarından biri, düşman olarak gördüğü devletlere karşı kendisini rahat hissetmek için, çevresini kendine dost hükümetlerin başta bulunduğu devletlerden oluşan bir tampon bölge ile çevirmektir.¹⁴ İşte, Güneydoğu Asya ile Batı sınırı bu bölge içine girmektedir. Çin'in bu amacı gerçekleştirmek için çabaları bir noktaya kadar başarılı olmuş ve 1962 yılı

(13) Harris, *op. cit.*

(14) Werner Levi, «China's Asian Policy,» *Current History*, Vol. 51, No. 301 (Sep. 1966), s. 155.

na kadar Birmanya, Nepal, Afganistan ve Pakistan ile sınır antlaşmaları imzalamıştır. Bu devletlerle bir toprak sorunu yoktur.

Çin önderleri, ilerde kontrolü ellerinden kaçırabilecekleri olayları kışkırtmada ya da bu olaylara karışmakta isteksiz davranmaktadır. «Kardeş partilere ve emperyalizm karşıtı mücadele veren halklara yardım» sloganı, Çin dış politikasını inceleyenlerin en çok rastladıkları propaganda basmakalıbı ise de Çin, şimdiye kadar, Kuzey Vietnam dahil olmak üzere hiçbir yabancı ülkeye asker göndermemiştir. Tam aksine, kendi mücadelelerini örnek göstererek Güneydoğu Asya halklarının mücadelesinin kendi kaynakları ile olacağını tekrarlamışlar ve bunu inandırıcı bir hale sokmak için de A.B.D.'ni devamlı «kâğıttan kaplan» olarak nitelendirmişlerdir.¹⁵ Bu konuda biraz ilerde «ideoloji» bölümünde tekrar ele alınacaktır. Burada ayrıca şunu belirtmekte yarar var: Çin'in A.B.D. ve Sovyetler Birliği ile çatışma haline girdiği Güneydoğu Asya bölgesi son iki devlet için fizik güvenlik açısından ikinci, dünya kuvvet mücadelesi açısından birinci derecede önemlidir. Çin için bu sıralama terstir. Çin için A.B.D.'nin Güneydoğu Asya'dan tasfiyesi hem birinci derecede bir fizik güvenlik ve hem de bir genel kuvvet mücadelesi sorunudur. Çin'in bölgedeki etkin, Sovyetler Birliği'nin ise edilgin politikaları taraflardan birinin saldırgan diğerinin barışsever politikalarını göstermekten çok, böyle bir çıkar sıralamasının sonucunu aksettirmektedir. Her ne kadar Çin'in Güneydoğu Asya politikasının en önemli amacı A.B.D.'nin buradan tasfiye edilmesi çabası çevresinde toplanmakta ise de, A.B.D.'nin bölgeden çekilmek niyeti açık seçik bir hal alırsa, ortaya çıkacak boşluğu kuvvet politikası açısından kimin dolduracağı sorunu önem kazanmaktadır. Çinlilerin görüşüne göre en tehlikeli rakip Sovyetler Birliği'dir. Bu nedenle, Çin'in bölgedeki etkin politikası, Sovyetler Birliği'nin burada nüfuz ve itibar kazanma olanaklarını şimdiden torpillemek sonucuna dönüktür.¹⁶ Kısaca, Çin'in Güneydoğu Asya'da amacı sınırlarını buradaki devletleri içine alacak biçimde genişletmek değil, dünya kuvvet mücadelesinde A.B.D. ve Sovyetler Birliği'nin bölgede nüfuz kurmalarını önlemek ve dost hükümetlerin başta bulunduğu devletlerle tampon bölgeyi gerçekleştirmek olarak görünmektedir. Bu politikasında ise genel olarak sakıngan hareket etmektedir. Hatta, Çin'in saldırgan emellerine en iyi örnek olarak gösteri-

(15) *Ibid.*, s. 155.

(16) **T. R. T. Dış Haberler Müdürlüğü Tercüme Servisi** (Bundan sonra T.R.T.D.H.M.T.S.), 25-26 Temmuz 1970'den **Frankfurter Allgemeine Zeitung**, 20 Temmuz 1970.

len Hindistan ile 1962 silâhlı çatışması bile bu sakinlik içinde cereyan etmiştir.

Hindistan ile çatışmanın temelinde Tibet'in 1950'de Çin tarafından işgali yatar. Tibet, Çin'in 1911'de cumhuriyet olmasından hemen sonra bağımsızlığını ilân etmiş, ancak 1950'de işgal edilene kadar hiçbir hükümet Tibet'i hükümler bir devlet olarak görmemişti. Çin'in görüşüne göre burada bir işgal değil, ortadan kalkmış bulunan merkezî otoritenin tekrar kurulması olayı vardır.¹⁷ Ancak, şurası da var ki, Tibet'in bağımsızlığı 1949 yılına kadar Çin tarafından reddedilmemiş ve aradan da kırk yıl gibi uzun bir süre geçmişti. Bu nedenle, İngiltere bu toprakları işgal ettiğinde ne kadar «kurtarıcı» olarak gelmişse, Chou En-lai'in Çin Halk Kurtuluş Ordusu da o derece «kurtarıcı» olarak girmiştir.¹⁸

Olayların gelişme yönü ne olursa olsun, Tibet'in coğrafi konumu çatışmada rol oynamıştır. Eğer Tibet'in güneyinde Nepal ve Sikkim gibi küçük devletler bulunsaydı, büyük bir olasılıkla bir sorun ortaya çıkmayacaktı. Ancak, bu bölgenin güneyinde İngiltere tarafından Tibet ile yakın ilişkiye getirilmiş olan Hindistan'ın bulunması işi değiştirdi. Ancak, bazı gözlemciler göre¹⁹ Hindistan işin başında doğru bir tavır takınsaydı yine de sorun çıkmayacaktı. Çin'in amacı ne Çin ile İngiltere ve ne de başka bir devletle Çin arasında yapılmış bulunan sınır saptama çalışmalarına başlamak ve Tibet ile Sinkiang arasında tek bağlantıyı sağlayan *Aksa-i Çin* bölgesi karşılığında İngiltere'nin yalnız başına çizdiği 1914 McMahon hattını statüko temeli üzerinde kabul etmektir. *Aksa-i Çin* bölgesinin Hindistan için stratejik bir önemi olmadığını da burada belirtmek gerek. Ancak, her iki taraf da yanlış hareket etti ve birbirlerinin ne istediklerini tam anlayamadıkları için çatışma çıktı. Çin, *Aksa-i Çin* bölgesinin İngiltere tarafından iddia edilmiş Çin toprağı olduğunu öne sürmüş, sorunun taraflar arasında görüşme ile çözümlenmesini istemiştir. Hindistan ise böyle bir sınır saptanmasının ulusal çıkarlarına uygun olmadığı sonucuna vardığından görüşme yanlısı olmamış, sınırın tarihi süreçle çizilmiş bulunduğunu, yapılacak işin yalnızca sınır taşlarının konması olduğunu belirtmiştir. Böylece Hindistan 1954 yılında kuzeyde tek taraflı olarak

(17) Maxwell, *op. cit.*, s. 34.

(18) Bertrand Russell, *Unarmed Victory*, London, A Penguin Special, 1963, s. 66.

(19) Harris, *op. cit.*, Maxwell, *op. cit.*, ss. 37-38; Levi, *op. cit.*, s. 155; Levi, «Sino-Indian Border War», *Current History*, Vol. 45, No. 265 (September 1963), s. 138.

sınır saptama işine girişip yeni bir harita hazırlandığında, *Aksa-i Çin* bölgesini de Hindistan sınırları içine koymuştur. Hindistan bölge üzerindeki iddiasını 1962'de askerî tehditle de kuvvetlendirince, Çin Ekim ayında askerini *Aksa-i Çin* sokmuştur.²⁰ Zayıf ve hazırlıklı olmayan Hindistan geriledi. Alacağını almış ve Kuzeydoğu sınırlarından içeriye girmiş olan Çin 21 Kasım'da tek taraflı olarak ateş-kes ilân etti ve 1 Aralıktan başlayarak *Aksa-i Çin* hariç, işgal etmiş bulunduğu diğer yerlerden geri çekildi.

İşgalin görünürdeki ilk amacı *Aksa-i Çin*'in ele geçirilmesi ise de Çin için başka yararları da vardı. Bir kere, Hindistan'ın zayıflığını göstermekle, tarafsız devletlerin Çin'e meyletmelerini, ayrıca bir kez gücünü gösterdikten sonra tek taraflı ateş-kes ilân edip barışseverliğinin propagandasını yapmak istemiştir.²¹ Bu propaganda başta Lâtin Amerika Komünist partileri olmak üzere Afrika devletleri üzerinde etkili olmuş, Ç.H.C.'nin uluslararası prestijinde beklenen azalma yerine bir artma ortaya çıkmıştır.²²

3. Çin'in Doğu Sınırı :

Doğu'da Çin'in güvenliğini tehdit edebilecek üç bölge Güney Kore, Formoza ve Japonya'dır. Çin'i karadan bombardıman edebilecek menzile giren bu üç bölgede Çin'in amacı şunların gerçekleşmesidir : Formoza'daki Milliyetçi kuvvetlerin ortadan kaldırılması ya da en azından Formoza hükümetinin A.B.D. ile ittifakının bozulması ve Çin'e dost bir hükümetin işbaşına gelmesi.²³ Çin'in bu konudaki tutumunu Başbakan Ohou En-lai şu şekilde açıklamaktadır : «... Çin, görüşmeler yolu ile, A.B.D.'nin Taiwan bölgesi ve Taiwan Boğazından bütün askerî kuvvetlerini çekmesini istemektedir ve bu ilkesel sorunda Çin, A.B.D. ile önce Cenevre ve daha sonra da Varşova'da on yıldır görüşmelerde bulunmaktadır. Bu (Çin'in A.B.D. ile savaş istememesinin) çok güzel bir delilidir.»²⁴

Çin'in Taiwan'ı ele geçirme konusunda saldırgan olduğunu savunanlar 1957-1958 yıllarında Çin'in Qemoy ve Matsu Adalarını bombalamasını örnek göstermektedirler. Bu konuda önce şunu belirtmek gerekir ki Formoza Çin'in, Tibet, Sinkiang, Mançurya ile

(20) Maxwell, *op. cit.*, s. 38; Levi, *loc. cit.*, ss. 138-139.

(21) Levi, «China's...» *op. cit.*, s. 155; P. C. Chakravarti, «Indian Non-Alignment and U. S. Foreign Policy», *Current History*, Vol. 44, No. 259 (March 1963), s. 129.

(22) *The World Today*, Vol. 18, No. 12 (December 1962), s. 497.

(23) D. E. T. L., *op. cit.*, s. 167.

(24) *Peking Review*, No. 20, May 13, 1966, s. 5.

birlikte, hiçbir Çin hükümetinin (Milliyetçi Çin dahil) başka bir yönetim altında olmasını kabul etmeyeceği bölgeler içine girmektedir. Ayrıca, Chiang Kai-shek'in güçlendikten sonra Kıta Çin'ini işgal edeceği ümidini her fırsatta tekrarlamış bulunduğunu da unutmamak gerekir. Çin'in gerçekte 1954-1957 arasında Taiwan ve A.B.D.'ne karşı tutumu sert değildir. Ancak, bu durum 1957 Ekiminde Sovyet Sputniğinin fırlatılması ile değişmiştir. Çin, dünya kuvvet dengesi- nin sosyalist blok lehine bozulduğu sonucuna vararak, Batıya karşı uzlaşmaz bir tutum takınılmasını savunmaya başlamıştır. Bu tutumda rol oynayan bir diğer unsur ise 1957-1958 yıllarında Batının önyak olduğu Ortadoğu bunalımlarıdır. Çin'in, emperyalizme karşı bir savaş açılmadıkça dünya barışının gerçekleşmeyeceğine olan inançları kuvvetlenmiş ve böylece A.B.D. karşı uzlaşmaz bir tutum takınarak, Taiwan'ın ele geçirilmesi için büyük bir kampanya açmış ve sözü edilen iki adayı bombalamıştır.²⁵

Güney Kore'ye gelince, Çin'in ana amacı buradaki Amerikan kuvvetlerinin tamamen çekilmesi ve mevcut hükümetin Çin'e dost bir hükümetle değiştirilmesidir. Çin bu konuda da sakıngan davranmıştır. Çin önderleri Taiwan'a karşı harekete geçmedikleri gibi, başlamasında sorumlulukları olmayan 1950 Kore Savaşında da, Birleşmiş Milletler Kuvvetleri Kuzey Kore'ye sızmadıkları takdirde savaşa katılmağa niyetleri de yoktu.

Bugün ortaya çıkan delillerin ışığı altında değerlendirildiğinde Çin'in Kore savaşının çıkışı ile hiçbir ilgisi olmadığı ortaya çıkar. O kadar ki belki Mao'nun Güney Kore'ye karşı böyle bir saldırıda bulunulacağından haberi dahi yoktu. Bugün bilindiği kadarı ile Stalin gibi ketum, Mao'ya karşı büyük bir endişe duyan ve Doğu Avrupalı ulusal komünistlerden —Tito, Anna Pauker ve Rajk gibi— ve faaliyetlerinden çekinirken dünyanın en kalabalık ülkesinde büyük bir olasılıkla ilerde kontrol edemeyeceği bir önderin başa geçtiğini gören bir kişinin Mao'ya plânlarından sözaçması pek düşünülemez olsa gerek. Bu bakımdan büyük bir olasılıkla Kore savaşı Washington'u olduğu kadar Pekin'i de şaşırtmıştır.^{25a} Çin Kore savaşına önceleri karışmamıştır. Ancak, B. M. kuvvetleri Mançurya sınırını oluşturan Yalu nehrine yaklaşınca duruma müdahale edeceklerini ilân etmişler ve MacArthur bu tehdidi dikkate almayınca ve B. M. birlikleri Mançurya sınırına geldiğinde fiilen yardımda bulunmuşlardır. O zaman bile bu müdahale son derece sakıngan

(25) Boyd, *op. cit.*, s. 34.

(25a) Harrison E. Salisbury, *War Between Russia and China*, New York, A Bantam Book, 1969, ss. 70-71.

olmuş, B. M. birlikleri Kuzey Korelileri kovalarken Mançurya sınırları içine girdiklerinde Çin karşı saldırıya geçmiştir.²⁶ Bu çatışma sonunda B. M. Çin'i saldırgan olarak ilân etmiştir ki bu durum Çin'in B. M.'den uzak tutulmasında, hiç olmazsa A.B.D. açısından, önemli bir neden olmuştur. Ancak, şurası hatırlanmalıdır ki, 1950'de bu kararın alınmasında Tayland ve Türkiye hariç bütün Asya ülkeleri olumsuz oy kullanmışlardır.²⁷

Çin'in Japonya konusundaki amacı ise buradan Amerikan güç ve nüfuzunun kaldırılmasıdır. Çin'in bu amacı teorik plânda kalmaktadır. Çünkü İkinci Dünya Savaşından sonra Pasifik'te kurulmuş bulunan kuvvet dengesini temelinden değiştireceğinden A.B.D.'nin bu konuda önemli bir taviz vermeyeceğini bilmektedir.

Çin'in sınırları konusunda özet olarak şu söylenebilir: Ç.H.C.'nin sınırları boyunca saldırgan ve macerası bir politika izlediği iddiası, gerek Çin'in açıklanan dış politika amaçlarına, gerekse dış politika seçim ve uygulamasına bakıldığında, doğru bir iddia sayılamaz.

B. Çin ve Çekirdekli Silâhlar

Ç. H. C.'ni uluslararası politikada gözden düşürmek için önerilen önemli bir iddia, bu devletin çekirdekli silâhlarla, A.B.D. ve Sovyetler Birliği'nin aksine, dünya barışını tehlikeye düşürecek bir biçimde, sağıgörüsüzce oynayacağıdır. Böyle bir iddianın temelinde yatan Mao'nun «bir çekirdekli savaşta 300 milyon insan yitsek dahi zafer bizimdir» sözü ve bu söz üzerine yapılan yorumlardır.²⁸ Bu yorumun güvenilirliği şüpheli görünüyor. Bir kere, bir savaş durumunda çekirdekli silâh kullanabileceklerini açıkça ifade eden bir Sovyetler Birliği ve A.B.D.'nin tehdidine karşı bundan başka söylenebilecek tek sözün «o halde teslim oluruz» olması gerekir. Oysa, böyle bir tehlikeye karşı çekirdekli silâhları «kâğıttan kaplan» olarak göstermek anlaşılır bir tutumdur.²⁹

Çin'in çekirdekli silâhlarla ne yapabileceğini anlamak için, niçin çekirdekli silâh yapımına girişmiştir, bunu bilmek gerekir. Çin'in çekirdekli silâhları ele geçirmede önemli nedenleri vardır:

-
- (26) Boyd, *op. cit.*, s. 24'ten *Survey of International Affairs, 1949-1950*, s. 489; Salisbury, *op. cit.*, s. 76.
 (27) D. F. Fleming, *The Cold War and Its Origins, 1917-1960*, New York, Doubleday and Company, Inc., 1961, ss. 656-657.
 (28) Maxwell, *op. cit.*, s. 43.
 (29) *Ibid.*

(i) Önce, Çin, bir Amerikan ya da Sovyet saldırısına karşı daha inanılır bir caydırma aracına sahip olmak istemektedir. (ii) Sonra, Çin önderleri çekirdekli silâhlara sahip olarak gerek uluslararası komünist hareket ve gerekse Asya'daki etkisini arttıracak bir araç ellerine geçireceklerdir. (iii) Son olarak, Çin, bu yeni gücün, bütün az gelişmiş dünyanın lideri olma iddiasını kuvvetlendireceğine inanmaktadır.³⁰ Çekirdekli silâhlara sahip olma isteği, 1960'larda, Çin'in, Sovyetler Birliği'nin kendisi için çekirdekli silâh kullanmayacağını anlaması ile daha da anlam kazanmıştır. Ayrıca, Çin-Sovyet anlaşmazlığının bugünkü gerginliği ve Çin üzerindeki Sovyet çekirdekli tehdidi hesaba katıldığı taktirde, Çin'in yüksek seviyede askerî yatırımlarını ve özellikle çekirdekli silâh ve füzelerini geliştirmesini normal karşılamak gerekir. Bunun öteki şıkkı Çin'in Sovyetler Birliği'ne askerî tavizler vermesidir ki, bugünkü koşullar altında, sınır çatışmalarını en aşağı seviyeye indirmenin dışında, büyük bir taviz vermesi beklenemez.³¹

Bugün için Çin ile iki *süper-devlet* arasında çekirdekli denge- nin kurulabilmesi olanaklı değildir. Global bir *süper-devlet* olan A.B.D. ile bölgesel bir büyük devlet olan Çin arasında büyük güç farkı vardır. Çin'in kara gücüne karşı A.B.D.'nin çekirdekli, hava ve deniz üstünlüğü gözönüne getirildiğinde, bölgesel kuvvet denge- sinin niteliği daha kesin bir biçimde ortaya çıkacaktır. Bu durum Çin önderleri tarafından çok iyi bilindiğinden, Çin, şimdiye kadar, Güneydoğu Asya savaşlarına etkin olarak katılmamış ve hatta Ame- rika'nın bazı bölgelerdeki üstünlüğünü (örneğin Güney Kore ve Ja- ponya) tehdit etmeğe kalkmamıştır.³² Amerikalı yazar Edgar Snow Mao Tse-tung ile yaptığı mülâkattan sonra şöyle yazıyor: «'Sovyet- ler Birliği Çin'den korkuyor mu?' diye soruyorum. Öyle olduğunu söyleyenlerin bulunduğunu, ama Sovyetler Birliği'nin Çin'den ne- den korktuğunu anlamadığını söylüyor. Mao küçük parmağını gös- tererek Çin'in atom bombasının bu büyüklükte, başparmağını gös- tererek Sovyetler Birliğininin atom bombasının o büyüklükte ol- duğunu belirtiyor. İki başparmağını yanyana koyarak, Sovyetler Birliği'nin ve A.B.D.'nin atom bombaları birleştiğinde bu büyük-

(30) Ishwer C. Ojha, «The Sino-American Confrontation: Communist Chinese Perspectives,» **Current History**, Vol. 51, No. 301 (September 1966), s. 148.

(31) J. H. Kalicki, «China, America and Arms Control,» **The World Today**, Vol. 26, No. 4 (April 1970), s. 150.

(32) **Ibid.**, 151.

lükte olduğunu söylüyor. Bir küçük parmak, iki başparmağa karşı ne yapabilir ki?». ³³

Bunun ötesinde, Çin'in bu konudaki resmî bildirimleri de amaçlarının açıklamaktadır. 9 Mayıs 1966'da Çin ilk termo-çekirdekli madde içeren çekirdekli deneme yaptıktan sonra yayınlanan basın bildirisinde şöyle denmektedir: «Çin'in gerekli ve sınırlı çekirdekli denemeler yapmasının ve çekirdekli silâhları geliştirmesinin amacı Amerikan emperyalizminin ve işbirlikçilerinin çekirdekli şantaj ve tehditlerine ve çekirdekli tekellerini devam ettirmede Amerikan-Sovyet işbirliğine karşı koymaktır... (Çin) dünyanın bütün ülkelerinin, çekirdekli silâhların bütünüyle yasaklanması ve tahrip edilmesi amacıyla bir zirve konferansı toplamalarını açıkça teklif etmektedir...» ³⁴

Çin'in Çekirdekli Denemeleri Yasaklama Antlaşmasına imza koymaması ve Çekirdekli Silâhların Yayılmasını Önleme Antlaşmasına karşı çıkması, bu konuda sert ve uzlaşmaz tutumu ile açıklanmak istenmektedir. Ancak, bu tutumun en önemli nedeni, Çin'in bu antlaşmaları 1964 yılından beri kendisine karşı A.B.D. ve Sovyetler Birliği'nin ortaklaşa kuruyor göründükleri çemberin bir halkası olarak yorumlamasıdır. Çin'in bu konuda resmî yorumu şöyledir: «(Yukarda sözüedilen iki antlaşmadan) sonra, Sovyetler Birliği ve A.B.D. arasındaki 'Stratejik Silâhları Sınırlandırma Görüşleri' (S.A.L.T.) nin asıl amacı (bu iki devletin) çekirdekli askerî ittifaklarını daha ileriye götürmedir. Çekirdekli tekellerini korumak ve Çin halkı ile bütün dünya haklarına karşı çekirdekli tehdit ve şantaja başvurmak için boşuna ümitlenmektedirler... Bu, A.B.D. ve Sovyetler Birliği tarafından Çin'e karşı uygulanan ortak düşmanlığın yeni bir adımıdır.» ³⁵

Ayrıca, sonuç bölümünde değinilecek olan son Washington-Pekin ilişkilerindeki gelişmenin, Pekin-Moskova ilişkilerinin iyice kızışmasının ve en önemlisi, Çin'in gerçek bir çekirdekli güç olarak «çekirdekli klüp» e katılmasının etkisiyle Pekin'in çekirdekli savaşa karşı tutumu yumuşamağa başlamış ve Çin önderleri çekirdekli çatışmayı kaçınılmaz çözüm yolu saymadıklarını resmen açıklamışlardır. ³⁶ Kısaca, şu söylenebilir ki, Çin'in çekirdekli silâhlar konu-

(33) **T.R.T.D.H.M.T.S.**, 8-9 Mayıs 1971'den **The Sunday Times** (London), 2 Mayıs 1971.

(34) **Peking Review**, No. 20, May 13, 1966, s. 4.

(35) **Peking Review**, No. 46, November 14, 1969, s. 29 (İtalikler benimdir).

(36) **T.R.T.D.H.M.T.S.**, 6 Şubat 1970'den Georges Andersen, «Pekin'in Nükleer Savaşa Karşı Tutumu Yumuşuyor,» **Combat**, 31 Ocak 1 Şubat, 1970.

sundaki tutumu Sovyetler Birliği ve A.B.D.'ninkinden daha sert ya da sakıngansız değildir. Zaten bu iki devlete karşı ikinci vurucu güce sahip olmadan önce ilk saldırıda bulunması kolay düşünülemez.

C. Çin ve Devrim İhracı

Çin hakkında, komşularının, Asya devletlerinin ve hatta bütün dünyanın istikrarını tehdit eder bir biçimde, açıkça devrim ihraç ettiği ve bu devrim hareketlerini silâhla da desteklediği iddiası, sınırlarındaki saldırganlığı gibi, çok tekrarlanmaktadır. Bu iddialar genellikle Lin Piago'nun «Halk Savaşı Üzerine» başlıklı ve Hitler' in *Mein Kampf*'ına benzetilen uzun demecine atfen öne sürülmektedir.

A.B.D.'nin Çin'i istilâsı ya da Çin'e saldırısı tehlikesi ana fikri üzerine yazılan bu demecinde, devrim yapmak isteyen ülkeler için Lin Piao şöyle demektedir: «Doğaldır ki her ülkede devrim kendi halklarının arzusundan doğar... Onların eylemleri ve rolleri dışardan hiçbir kimse tarafından devralınamaz. Devrim ithal edilemez... Fakat bu, devrimci halklara mücadelelerinde destek ve sempati göstermeyeceğiz demek değildir... Diğer devrimci halklara desteğimiz kendi kendilerine yeterli olması gerekli mücadelelerine bu yolda yardımdır.»³⁷ Gerçekten, Çin'in devrim hareketlerine yardımı, Mao öğretisinin propagandası dışında, silâh ve para olarak son derece düşük seviyededir.³⁸ Ayrıca, Çin'in ne dış politika uygulamasından ve ne de yetkililerinin demeçlerinden, dış politikada silâha başvurmanın meşru bir yol olduğu veri olarak çıkarılabilir.

Doğaldır ki, A.B.D. ve Sovyetler Birliği gibi, Çin de kendi ideolojisinin benimsenmesini isteyecektir. Görünürde bu işi diğer iki devlete kıyasla daha militan ve etkin bir biçimde yapmasını, dünyada barış ve istikrarı bozmaktan çok, Çin deneyinin kronolojik bakımdan en yeni deney olmasında aramak kanımca daha doğru olacaktır.

IV. SONUÇ

Türkiye'nin 5 Ağustos 1971'de diplomatik ilişki kurduğu Çin'in bugün izlemekte olduğu dış politikayı daha iyi anlayabilmek ve uygulamalarını doğru yorumlayabilmek için soruna, bu açıklamaya çalıştığım açıdan da bakmak yararlı olacaktır.

(37) Maxwell, *op. cit.*, s. 40.

(38) *Ibid.*

Çin, 1966 yılında başlayan ve son Parti Kongresi ile sona ermiş görünen kültür devriminin yarattığı huzursuzluğun sonucu olarak içine çekildiği kabuğundan çıkmak suretiyle dış politika alanında da daha yumuşak bir yola gideceği anlaşılmaktadır. Bir ke-re Pekin'in Washington ile ilişkilerinde gözle görülür bir iyileşme vardır. Mart 1971'de Amerikan Dışişleri Bakanlığı Amerikalıların Kıta Çin'ine seyahatlerini sınırlayan bütün yasakları kaldırmış ve Çin ile Varşova'da büyükelçiler seviyesinde yapılmakta iken geçen yıl Kamboçya'ya karşı girişilen saldırı ile duran görüşmelere devam etmek niyetinde olduğunu bildirmiştir. Ayrıca, Amerikan hükümeti Amerikan şirketlerinin yabancı şubelerinin Pekin ile stratejik olmayan maddelere ilişkin olmamak kaydı ile ticaret yapabileceklerini açıklamış, Nisan 1970'de ise belirli ürünlerin doğrudan doğruya ih-racına izin vermiştir. Şimdi de Çin'i tanımak yolundadır.³⁹

Çin de A.B.D.'nin bu açılışlarını cevapsız bırakmamaktadır. Gözlemciler bunun bir nedenini Vietnam'a bağlamaktadırlar: Pe-kin, A.B.D.'nin gerçekten Vietnam'dan çekilmek isteğine inanmış-tır ve Güneydoğu Asya'da savaş sonrası sorunlarını çözümlenmek için A.B.D. ile temasa geçmek istemektedir. Aynı zamanda Çin, çö-züm bekleyen önemli uluslararası sorunlardaki geniş çalışmalarda önderliği A.B.D. ve Sovyetler Birliği'ne bırakmak yerine sesini du-yunmak, olayların gelişmesinde rol oynamak istemektedir.⁴⁰ Bu ne-denlerin en önemlisi, Çin'in kendisini açıkça rahatsız eden Washin-gton-Moskova işbirliğini körüklemektense, A.B.D. ile belirli seviye-de görüşmelere girişerek, bir numaralı düşman olarak gösterdiği Sovyetler Birliğine karşı daha kuvvetle bir durumda olmaktır.

A.B.D. ile gelişen ilişkileri dışında Çin, son yıllarda barış için-de birarada yaşama ilkesine daha çok bel bağlamağa başlamıştır. 1970 yılında on yıldan beri ilk defa bir Yugoslav elçisi itimatname-sini sunmuş ve bir Romanya heyeti de Pekin'de ağırlanmıştır. Bu ülkelerin bir zamanlar revizyonizmle suçlanan devletler olduğu unutulmamalıdır. Zaten son yıllarda Çin'de revizyonizm ile suçlama-lar yoğunluğunu yitirmektedir. Çin'in aynı zamanda bütün ülkele-rin toprak bütünlüğüne taraftar olduğu da devamlı ilân edilmekte-dir ve şimdiye kadarki dış politika uygulaması da bu iddiayı des-teklemektedir.

Çin, uzun süren uluslararası yalnızlığından kurtulur ve bir de B. M.'deki yerini alırsa dünyada çözüm bekleyen birçok sorunun

(39) **T.R.T.D.H.M.T.S.**, 5 Nisan 1971'den **New Statesman**, 19 Mart 1971.

(40) **Ibid.**, 19 Nisan 1971'den **International Herald Tribune**, 17-18 Nisan 1971.

çözümü olanaklı hale gelebilir : A.B.D.'nin Güneydoğu Asya'dan biran önce çekilmesi, çekirdekli silâh kontrolü ve silâhsızlanma hakkında gerçek ve etkili antlaşmalar gibi. B. M.'e girmesiyle de «büyük dörtler» «büyük beşler» haline, Ortadoğu üzerinde dört-devlet görüşmeleri, beş-devlet görüşmeleri haline ve herhalde B. M. örgütü de daha gerçekçi bir uluslararası görüşme forumu haline gelir. Doğaldır ki bununla dünyanın kritik sorunlarının daha kolay çözümleneceğini söylemek istemiyorum.

Yazıyı daha önce sözünü ettiğim Çin uzmanı Edgar Snow'un Mao ile mülâkatından bir kısım ile bitirmek istiyorum : «Mao ile yaptığım bu ve öteki resmî olmayan görüşmelerin sonunda, gelecekteki Çin-A.B.D. görüşmelerinde Mao'nun Çin'in şimdiye kadar sürdürdüğü dış politika çizgisinde belirtilmiş temel ilkelere sadık kalacağına... inanıyorum. Öte yandan, uluslararası gerginliğin azalmasını müteakip Çin'in tüm dost ülkelerle işbirliğine yöneleceğine, ... kendisinin dünya sorunlarına katılmasını destekleyen tüm dost halklarla iyi ilişkiler arayacağına inanıyorum.»⁴¹

(41) *Ibid.*, 8-9 Mayıs 1971'den *The Sunday Times* (London), 2 Mayıs 1971.